

FORTEPIANO DARSLARIDA ASARLARNI BADIY-OBRAZLI IJRO ETISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK SHART-SHAROITLARI

Trigulova Adilya Xusainovna

“Musiq nazariyasi va metodikasi” kafedrasida dotsenti
Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti
<https://orcid.org/0009-0004-5117-282X>

Annotatsiya: Maqolada fortepiano darslarida asarlarni badiiy-obrazli ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari ko'rib chiqiladi. Ushbu jarayonning asosiy bosqichlari ajratib ko'rsatiladi va uning modeli taxlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Badiiy obraz, ijro san'ati, uslub, janr, dramaturgiya, faktura, tonallik.

DIDACTIC CONDITIONS OF FORMING THE SKILLS OF ARTISTIC PERFORMANCE OF WORKS IN PIANO LESSONS

Trigulova Adilya Xusainovna

Associate Professor of the «Music Theory and Methodology» Department
Tashkent State Pedagogical University named after Nizomi

Abstract: The article examines the didactic conditions for the formation of artistic and visual performance skills in piano lessons. The main stages of this process are highlighted and its model is analyzed.

Key words: Artistic image, performance art, style, genre, dramaturgy, texture, tonality.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ИСПОЛНЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО

Тригулова Адиля Хусайновна

Доцент кафедры «Теория и методология музыки»
Ташкентский государственный педагогический университет имени Низоми

Аннотация: В статье рассматриваются дидактические условия формирования художественно-изобразительных исполнительских навыков на уроках игры на фортепиано. Выделены основные этапы этого процесса и проанализирована его модель.

Ключевые слова: Художественный образ, перформанс, стиль, жанр, драматургия, фактура, тональность.

Kirish. Badiiy obraz asar mavzusini ochib berish modeli sifatida emotsional idrok, emotsional dunyoqarashga asoslanadi va ta'lim faoliyati natijasida yaratiladi. Har qanday san'at asarini majoziy bilish ikkita asosiy komponentga, ya'ni hissiyot va aqlga asoslanadi.

Asosiy qism. Badiiy obrazning asosiy g'oyasi, o'quvchining his-tuyg'ulari va tasavvuriga ta'sirni yaratishdir. Ma'lumki, estetik va intellektual his-tuyg'ularning namoyon bo'lishi har qanday asarning obrazli dramaturgiyasini aniqlashda katta rol o'ynaydi. Shaxsning tabiatga, maishiy hayotga, san'at asarlariga e'tibori estetik tuyg'ularni uyg'otadi. Ular bizga qaysi kompozitor yoki uslub musiqasi yoqishini, qaysi kompozitorning musiqiy obrazlarini yana tinglab ko'rishni istashimizni tushunishga imkon beradi. Ushbu his-tuyg'ular insonning shaxsiy fazilatlarini shakllantiradi.

Estetik tuyg'ular quvonch va sog'inch, muhabbat va qayg'u bilan bog'liq bo'lgan hissiyotlar doirasini qamrab oladi. Ushbu toifaga hajviylik va fojeaviylik, yuksaklik va oddiylik kiradi.

Aqliy faoliyat natijasida intellektual-estetik hissiyotlarning keng doirasiga ega bo'lgan badiiy obrazni tushunishga qaratilgan bilim, ko'nikma va malakalarning sifatini belgilaydigan qiziqish rivojlanadi.

Fortepiano ijrochilik pedagogikasida badiiy obrazni yaratish uchun ijodiy g'oyani faol ravishda ilgari surishga qaratilgan intensiv ijro faoliyati muhim rol o'ynaydi. Bu musiq

asarining shakl hosil bo'lish tomonini, uning o'ziga xos intonatsion-g'oyaviy kontekst bilan xarakterlanuvchi mazmuni bilan bog'liqligini tushunish natijasida amalga oshiriladi.

Yangi bilimlarni o'zlashtirish, ularning oldingi tajribaga tayanishi, kompozitor yashagan davrni, ijodidagi asosiy mavzu, asarning asosiy g'oyasini tushunish bilan bog'liq bo'lgan fikrlash jarayonining faol rivojlanishiga yordam beradi. Fortepiano ijrochisining intellektual salohiyatini rivojlantirishning muhim bosqichi, uning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan dunyoqarashini kengaytirishdan iborat.

O'quvchilarning ijrodagi ijodkorligi, asosida badiiy-obrazli bilimlar shakllanuvchi didaktik asosga aylanadi. Biz ushbu jarayondagi quyidagi bosqichlarni ajratib ko'rasatishimiz mumkin:

- musiqa nazariyasi va adabiyotidagi bilimlar;
- musiqa cholg'u asbobida ijro etishning amaliy ko'nikma va malakalari;
- ijroning badiiy obrazga muvofiqligi;
- ijro faoliyatiga tayyorlik va intilish.

Badiiy-obrazli ijro ko'nikmalarini shakllantirishning muhim talabi, ijro nutqining asosiy qonuniyatlarini egallash hisoblanadi.

Musiqa san'ati nazariyasi to'g'risidagi ma'lumotlar, fortepiano asari haqidagi tasavvur, tuzilish va tamoyilni belgilaydi. Musiqiy eshitish, ijodiy fantaziya, solishtirish va taqqoslashni rivojlantirish asosida hissiy idrokni shakllantirish amalga oshiriladi. Natijada, fortepiano uchun yozilgan asarlarni o'rganish o'quvchilarni badiiy obrazni tushunishga, muayyan kompozitorning ijodiy va stilistik yondashuvini aniqlashga olib keladi. Butun ijodiy faoliyat katta ijodiy kuchni jalb qilishni ko'zda tutadi, nafaqat musiqa maktabi o'quvchisining intellektual salohiyatini rivojlantirishga, balki o'rganilayotgan repertuarni badiiy - obrazli ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi.

Keling, fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishning intellektual-g'oyaviy tomoniga to'xtalamiz. Bu fortepiano, musiqa nazariyasi va musiqa adabiyoti darslarida amalga oshiriladigan doimiy rivojlanishda bo'luvchi jarayondir. O'quvchilar ushbu bilimlarni tizimli ravishda olishadi va jarayonning o'zi faol mustaqil sinfdan tashqari ishlarni o'z ichiga oladi.

G. G. Neygauz shunday deb yozgan edi: «Badiiy obraz ustida ishlashda faqatgina o'quvchini musiqiy, intellektual, artistik va ijro jihatdan doimiy ravishda rivojlantirish orqali muvaffaqiyatga erishish mumkin».[1. 27] Bundan kelib chiqadiki, musiqa maktabi o'quvchisini birinchi darslardan boshlab musiqiy asar shaklini, tematik materialning xarakterini, akkordlarning tashkil etilishini tushunishga o'rgatish, uning tasavvurini adabiyot, rassomchilik va tabiat hodisalari bilan bog'liq asarlarni taqqoslash orqali faollashtirish zarur.

Kompozitorning ijodi va uslubiga, o'rganilayotgan asar yozilgan davrga, agar mavjud bo'lsa, adabiy manbaga katta e'tibor berish kerak. Kompozitor uslubidan so'ng o'rganilayotgan asar janriga e'tibor qaratish lozim. Janr asarning xarakteri, tempi, kayfiyati, tuzilishi, musiqiy ifoda vositalari va boshqalarni belgilaydi.

Musiqiy shakl va uni tashkil etish tamoyillarini bilish, asar ijrosining to'liqligi va mantiqiylikini ta'minlaydi. Bularning barchasi musiqiy asar dramaturgiyasini belgilovchi musiqiy ifoda vositalari bilan bog'liq bo'lishi lozim.

Biz o'quvchilarimizning o'z ustida ishlashlariga katta e'tibor beramiz, bu jarayonda ular o'rganilayotgan asar haqida ma'lumotlar yozishlari kerak. Internet, musiqa adabiyoti bo'yicha ma'lumotnoma, qo'llanma va darsliklar, suratlar kabi manbalar asarning badiiy qiyofasini tushunishda katta rol o'ynaydi.

Fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishga, ko'p jihatdan o'rganilayotgan asarni yaxlit tushunish va shaxsiy baholashni faollashtiruvchi, asar ustida bosqichma-bosqich ishlash modeli yordam beradi.

Model quyidagilarni nazarda tutadi:

- asar muallifi bo'lgan kompozitor ijodi va uslubi bilan tanishish;
- asarning tuzilishini, stilistik xususiyatlarini aniqlash;
- o'ziga xos janr xususiyatlarini aniqlash;

- kompozitor ijodidagi ushbu janrga xos bo'lgan asosiy intonatsiyalarni aniqlash;
- rivojlanishning asosiy dramaturgik usullarini tahlil qilish, undagi avj nuqtasi, ko'tarilish va pasayishlarini aniqlash;
- texnik qiyinchiliklarni aniqlash va ularni yengish usullarini ishlab chiqish;
- kompozitorning g'oyasi va maqsadiga mos keladigan asarni yaxlit ijro etish modelini ishlab chiqish.

Fortepiano asarini bosqichma – bosqich o'rganishning didaktik modelini yaratishda uning eng optimal badiiy-obrazli ijrosiga yo'naltirilgan barcha vositalardan foydalanish zarur.

Biz ushbu ish jarayonining uchta bosqichni ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

- yaxlit tahlil, ijrodan oldin asar bilan tanishish;
- asarning g'oyasini tushunish jarayoni;
- sintez.

Birinchi bosqichni tavsiflagan xolda biz asarning kompozitor ijodiga, ma'lum bir uslubga mansubligi kabi faktlarni qayd etishimiz kerak. Asarni nota matnidan o'qish, badiiy-obrazni tushunish jarayonida faktura, tonallik va texnik qiyinchiliklarning taxlili bir bosqichga aylanadi. Shaklning har bir qismini tahlil qilish nafaqat asarning shakli, balki asarning mazmun-mohiyatini ham tushunishga yordam beradi.

Ikkinchi bosqichda shaklni qismlarga bo'lib tahlil qilish, kuy va uni rivojlanishidagi asosiy yo'nalishlarini tahlil qilish, shakl hosil qilishda rol o'ynaydigan garmoniya va asosiy akkordlarni tahlil qilish, faktura va ijrodagi murakkabliklarni taxlil qilish beriladi.

Uchinchi, yakuniy bosqich asarni ishonchli talqinda ijro etishga qaratiladi. Ushbu bosqich o'quvchidan nafaqat texnik qiyinchiliklarni yengib o'tishni, matnni bilishni, balki asarning obrazli mazmuniga javob beradigan hissiy omilni ham kiritishni talab qiladi.

Natijada, bizning tomonimizdan ishlab chiqilgan hamda fortepiano asarlari ustida ishlashning uch didaktik bosqichidan iborat bo'lgan model badiiy obrazli ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asosiga aylanadi.

Shuni ta'kidlash joizki, o'quvchining ritmik formula, tembr, garmonik ketma-ketlik, dinamik bo'yoqni tushunish natijasida erishgan eshitish ko'nikmalari badiiy-obrazli ijroga katta ta'sir ko'rsatadi.

Asar bilan tanishish jarayonidagi adabiy asarlar, suratlar bilan tanishish, teatrga tashrif buyurish orqali olingan vizual komponentning ahamiyatini ham ta'kidlash lozim.

Go'zallikni his qilish tuyg'usini shakllantirish ham fortepiano asarini ijro etishda badiiy-obrazni yaratish jarayonini boyitadi.

Shunday qilib, fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko'nikmalari qat'iyat, iroda, chidamlik, harakat va boshqa sifatlarni rivojlantirishga qaratilgandagina shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога. 5-е издание. М.: Музыка, 1988. - 240 с
2. Надырова Д.С. Работа над художественным образом музыкального произведения. Учебное пособие для студентов музыкальных специальностей вузов и колледжей. Казань. 2913.-15 с
3. Коган Г. У врат мастерства. М.: Классика XXI, 2004. -177с.
4. Корто А.О фортепианном искусстве. Перевод с фр. К. Аджемова М.: Классика XXI, 2023. - 252 с.
5. Тригулова А.Х. Предметная интеграция и ее значение в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Молодой учёный №12 (198) март 2018 г.- с. 173-175.
6. Trigulova, A. X. (2023). MAKTABO'QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH ILMIY MUAMMO SIFATIDA. Наука и инновация, 1(13), 43-45.